

NAŠI ŽAPISKI

Socialna revija.

Izhajajo 10. vsakega meseca. — Naročnina za vse leto K 2.80, za pol in četrta leta razmerno. — Posamični zvezki 24 h. — Rokopise sprejema uredništvo, naročnino pa upravništvo „Naši zapiski“ v Ljubljani.

Leto III.

Ljubljana, meseca aprila 1905.

Štev. 5.

Krščanska strokovna društva.

Menda ga ni na Slovenskem javnega vprašanja, ki bi se ga ne dotaknili naši klerikalci. V teku enega desetletja so že reševali vsakovrstna politična in državno-pravna, socialna in gospodarska vprašanja, sedaj kot kapitalisti, sedaj kot proizvajalci.

Danes „rešujejo“ zamotani pojem delavske strokovne organizacije. Seveda tako kakor vsa druga vprašanja. Nestalno, brez jasnosti, brez potrebnega znanja.

Delavsko in socialno vprašanje sploh rešujejo naši klerikalci že dolgo. Že dolgo se trudijo pridobiti si tudi industrialno delavstvo. Začeli so najprvo s politično organizacijo; ta je kmalu propadla, še predno je minulo eno desetletje. Zdaj se trudijo ustanoviti med industrialnim delavstvom klerikalna strokovna društva. Ni še dolgo tega, kar so pričeli na tem polju ljudske organizacije, in že vidimo, kako nestalni in nejasni so sami med seboj.

S početka so poskusili s strankarskimi strokovnimi društvi. S pomočjo

verskega fanatizma in silno agitacijo so jih res spravili nekaj na dan. Pri agitaciji so se oprijemali vsakega sredstva, ki so ga mogli z uspehom porabljati proti socialni demokraciji, da bi jo potisnili iz delavskih strokovnih organizacij. A kerto početje ni imelo nobene resnosti, so klerikalna strokovna društva kmalu propadla, ali pa se razvila v neznatne podporne bratovščine. To je umevno. Najbolj nezobrazeni del industrialnega delavstva se je zbiral v teh organizacijah in ta element je nastopal povsod enako, to je z denuncianstvom in stavkolomstvom. In gotovo ne brez namena. Na ta način se je hotelo potlačiti neklerikalno delavstvo. Jasno se je to pokazalo n. pr. tedaj, ko je nekdanji ministerski predsednik *Badeni* razpustil strokovno organizacijo železničarjev. Za to razpustitev se je v državnem zboru najbolj ogreval voditelj propadlega slovenskega krščanskega socializma, *dr. Krek*. Vse mogoče argumente je navajal ta mož, ki bi opravičevali tedanjo vladno nasilnost. Obenem pa je *sam začel* s snovanjem klerikalne strokovne

organizacije železničarjev, kar se mu je docela ponesrečilo.

Klerikalci so izpredvideli, da po začetki poti ne pridejo daleč, in začela se je sedaj vladajoča agitacija za nadstrankarska strokovna društva. Ta bo končala brez pomenljivejših uspehov. To iz enostavnega razloga, tega namreč, da *ime ali barva ne spremeni bistva*. Poskušajo sicer tudi z *načelnimi* razlogi, in te hočemo pregledati.

Dr. Krek je na nekem shodu razložil načela klerikalnih stremeljenj glede delavskih strokovnih društev. Pravi: Dosedanja strokovna organizacija delavstva je socialistična. Gleda se posebno na to, da se ustanove „zveze“ strokovnih društev, da te šele snujejo posamezne strokovne podružnice po deželi. To pa zato, da se voditelji na ta način bogate. Mi — klerikalci — pa nasprotno hočemo snovati posamezna strokovna društva, in ko postanejo močna, ne potrebujejo nobene „zveze“ ali celo kake „strokovne komisije“.

Kdor le enkrat pregleda letna poročila posameznih zvez strokovnih društev, ve, na kako slabih nogah stoji to klerikalno polemično načelo, dasi se mora priznati, da ne tiči v njem nič novega. To svoje načelo je našel dr. Krek pri takozvanih „separatistih“, ki jih nahajamo in vidimo povsod, kjer cvete delavska strokovna organizacija. Pripomniti pa je treba, da so ta „separatistična“ stremeljenja i na Dunaju i v Berolinu, Pragi in na Angleškem tako neznatna, da so svetu nepoznana in poznana le onim, ki intenzivno zasledujejo razvoj delavskih strokovnih organizacij. Kar so dosedaj izvrševali nemški, angleški, francoski, češki, italijanski delavci, kar

se je izkazalo v deset in desetletjih za dobro in pravo — to, pravi dr. Krek, je slabo. Slabo, ker ni deležno istega velikega kulturnega dela, ki ga izvršujejo klerikalne delavske strokovne organizacije slovenskega krščanskega licemerstva.

Vsak *resen*, nefanatičen človek bo uvidel, kako velike važnosti za socialno pedagogiko, za izboljševanje gmotnih sil delavstva, za splošno in strokovno izobrazbo so *mednarodni* strokovni kongresi, ki se dandanes sestajajo vsak hip; dr. Krek kratkomalo to *zanika*, kakor bi stal okolo slovenske zemlje znani kitajski zid.

Nič primitivnejšega ni, kakor industrialnemu delavcu dokazati, ne le potrebo razrednega boja, temveč tudi, da je kapital, kateremu služimo, *mednaroden*, iz česar logično sledi, da se nobeno gospodarsko vprašanje ne da reševati izključno z narodnega stališča. *Delo* pa imenujemo kapitalno silo delavstva. Stara resnica je, da se nasprotstva dotikajo, t. j. boj med delom in kapitalom ni le neizčrpen, temveč tudi brezpogojno potreben. Tu sloni temeljna naloga delavske strokovne organizacije. Zato je naravno, da je in ostane strokovna organizacija *bojno* orožje, ki se mora ravnati po načinu bojevanja in izsesavanja mednarodnega kapitala, ker v njem je strokovna organizacija utemeljena.

Tu se pričinja tista „načelna“ razlika.

Klerikalci v svojih strokovnih organizacijah delé, slabé organizirano delavsko moč. Njih princip je decentralizacija, naš centralizacija. Ta je danes pogoj vsega velikega in uspešnega dela in ne le pri strokovni organizaciji.

Radi tega — glavno radi tega — pa so takozvana krščanska strokovna društva efemerni pojavi, stvari brez bodočnosti in jasnega cilja. Te organizacije pogrešajo svoje temeljne hrane — *solidarnosti* vsega delavstva svoje stroke. Nezmožne so kot mali, samujoči atomi, se upirati veliki sili in zmožnosti velikega, mednarodno organiziranega kapitala. Med tem pa se razvijajo in postajajo res močna tista strokovna društva, ki so centralizirana, ki imajo urejeno taktiko in jasen, določen cilj pred seboj. Ne le delavci se oprijemajo te misli vseobčnega združenja, temveč tudi uradniki, odvetniki, kapitalisti, rentirji . . . !

Klerikalci vodijo torej svoje najnovejše načelo sami ad absurdum. Zakaj? Strokovna organizacija res ne sme in ne more biti *kot taka* strankarska —

pa tudi klerikalna ne. Če je pa danes povsod ogromna večina članov strokovnih organizacij socialističnih naziranj, je to le dokaz, da ima socialna demokracija resne naloge tudi v delavski strokovni organizaciji.

Zdi se, da klerikalci s svojo mrzlično agitacijo za „nadstrankarska“, rekte klerikalna strokovna društva nimajo resnih namenov. Dokaz: Njihovo nestalno naziranje in ruvanje proti socialni demokraciji. Politiški nameni tiče za grmom. Lahko se zgodi, da dobe, posebno na Kranjskem, delavci v večjih industrialnih krajih košček *volilne* pravice za deželni zbor. Zato klerikalci v kalnem ribarijo, hoteči ujeti kak delavski deželnozborski mandat.

To je klerikalno „načelo“!

Abditus.

V boju za verstvo.

(Nadaljevanje.)

B.

Naše verstvo ne sme biti materialistično. Ne zadošča ločiti duha in duše od telesa, ako si predstavljamo dušo in duha tako materialistično, kakor uči to doslej večina krščanskih bogoslovcev od starih cerkvenih očetov dalje, ko nam predstavljajo dušo in posmrtno življenje pravzaprav le kot življenje finejše gmote (vstajenje telesa).

Materializem se kaže tudi v tem, da v svojem asketizmu ne cenimo telesa in gmote. Gmota ni izvir npravnega zla, ampak duh; zato premagujemo materializem z višjim npravnim in verskim življenjem, z duševnim življenjem. Duh

mora premagati svet, ne zadošča, ako svetu ubežimo. Krščanstvo ima v sebi močen živelj negativnosti:¹ svet prepušča samemu sebi in vidi duševno življenje v zanikavanju sveta — toda ta svet je ravno predpogoj zanikavanja, ker bi brez sveta mnogi kristjani ne imeli pozitivne vsebine. Podobno verujejo kristjani pravzaprav bolj v hudobnega duha nego v dobrega boga.

Duševno življenje premaguje verski antropomorfizem in sociomorfizem. Do-

¹ Negativnost ali negacija = zanikavanje, zanikanje; odtod negativen. Nasproti temu je pozitivnost in pozitiven to, kar je stalnega, določnega, gotovega.

slej ni bila vsa dogmatika s svojim učenjem bogu in njegovem razmerju do človeka in sveta nič drugega nego narobe obrnjena politika. Bog je bil in je še sedaj kristjanom neomejen vladar; tudi nazori o očetovskem — patriarhalnem¹ — razmerju med bogom in človekom so mnogokrat grdo satrapstvo.² Mitična kristologija³ napravlja teizem⁴ materialističen; mysticizem, ki išče boga v človeku, ovira duševnost in dela silo vsemu nazoru o zgodovinskem razvoju in nalogi človeštva in človeka.

Že Stari zakon je prepovedoval boga upodabljati; kljub temu ga bogoslovci doslej upodabljajo. Med malikom iz lesa ali kovine in med sholastično dogmatičnim ni razločka.

Ako umevamo boga duševno, odgovarja to naši nramni potrebi po izpopolnjevanju in nramnem razvoju, po nramnem napredku. Ta napredek pomenja okrepitev človečnosti, okrepitev ljubezni. Že sv. Janez (Ep. I., 4, 20) je vedel: „Ako kdo pravi: Ljubim Boga, in sovraži svojega brata, je lažnik; kajti kdor ne ljubi svojega brata, ki ga vidi, kako more ljubiti Boga, ki ga ne vidi?“

Naši krščanski predniki še niso uvideli velikolepega reda v svetu in zgodovinskega razvoja; zato so verovali v začasna božja razodetja, zlasti v čarovniške čudeže. Mi imamo o bogu

višje nazore; vemo, da nam je dal pazljivost in z njo znanje in predvidevanje, ne pričakujemo več čudežev, marveč smo se odločili, da sodelujemo pri razvoju ljudstva in veseljnosti. (Determinizem — sinergizem.)¹

Prosilna molitev itd. je antropomorfična; molitev more biti le izliv pobožnosti, izpraševanje vesti, združenje duševne in življenske krepkosti. Vse to pa lahko dosežemo tudi z drugačno obliko duševnega koncentriranja in odločitve.

Stara vera v boga je preveč objektivistična;² moderni človek je bolj subjektiven³ in individualističen.⁴ Naše verstvo ne stavi vere v boga na prvo mesto, ampak upanje na večno življenje; hrepenenje po večnosti nas poglavitno vzpodbuja k nramnemu razvoju, upanje nesmrtnosti nam krepi duševnost.

To upanje je brez strahu, ki izvira iz sociomorfičnega, političnega teizma.

Individualizem, ki postaja vedno bolj krepek, nas obvaruje političnega, socialnega, verskega panteizma.⁵

¹ Determinizem = nauk, da se človeška dejanja vrše nujno, to se pravi, da volja ni svobodna, ampak da jo k dejanjem ali činom dovajo sila nagibov.

Sinergizem = sodelovanje.

² Objektivni ali objektivistični = kar spada predmetu ali objektu; kar velja za vse.

³ Subjektivni ali subjektivistični = kar spada osebi ali subjektu; kar velja za posameznika.

⁴ Individualistični ali individualni = kar se nanaša na posamezno osebo ali individuum, kar je njej lastno.

⁵ Panteizem = nauk, da sta bog in svet eno, da je vse bog, da ni boga mimo svet, ampak da je isto s svetom.

¹ Patriarh = očak; patriarhalen = očetovski.

² Satrapstvo, satrapizem = v prvotnem pomenu namestništvo (satrap = namestnik, satrapija = pokrajina ali provincija staroperzijskega kraljestva), potem toliko kakor hlapčevska, suženjska udanost.

³ Kristologija = nauk o Kristu.

⁴ Teizem = 1. nauk, da je bog; 2. nauk, da je osebni bog.

Oficielni teistični aristokratizem¹ zadržuje nrvni razvoj in napredek. Ta razvoj in napredek se ne vrši s tem, ako pričakujemo in prejemo milosti in odpuščanje, celo ne, ako nam to milost in odpuščanje posreduje sočlovek; to je sociomorfični nazor — absolutistični² bog daje v svojem aristokratizmu slabotnemu podložniku milost in odpuščanje. Pravo verstvo deluje za spopolnitev, za napredek grešnika; greh se ne more odpustiti, se ne more pozabiti, toda grešnik more drugače in boljše ravnati. Le pozitivni nrvni napredek je mogoč za versko zavednega človeka; le nrvni napredek premaga nepozabno hibo, ki se ne da popraviti. Žalovanje, kesanje nima cene, ako ne vodi novo, boljše življenje iz temne preteklosti v jasnejšo nrvno prihodnost.

Boj proti grehu ne sme biti le individualen, ampak tudi splošen, poboljševalno delo za poedinca in celoto in za prihodnje rodove.

Duševo verstvo je proti vsakemu nasilju človeka nad človekom; proti duševnemu in telesnemu nasilju. Ravno zaradi tega oznanja verstvo, da se moramo ustavljati nasilju in vsemu slabemu dosledno, vselej, povsod in zlasti takoj v začetku; za brambo ne smemo uporabljati novega nasilja, ne smemo nasilja nadaljevati. Nasproti sovražniku moramo biti pravični.

Zato zahtevamo versko in politično svobodo iz nrvnega in verskega raz-

loga. Ker je verstvo doslej zelo sociomorfično (politično, „državno“), zato je delo za politično osvobojo obenem delo za verski napredek.

Ljubezen do bližnjika mora biti ne le politično prizadevanje, ampak tudi gospodarsko in socialno. Jezus je povzdignil staro zapoved: Ne ubijaj! na zapoved, da se ne smemo brez vzroka jeziti nad svojim bratom; staro zapoved: Ne prešestvaj! je povišal Jezus na zapoved o čistosti srca in duha; podobno moramo mi danes staro zapoved: Ne kradi! povišati na socialno zapoved, da se zavedamo v vsakem trenutku politične, gospodarske in socialne neenakosti, ki jo je zakrivilo nasilje, in da torej delujemo vedno in dosledno za enakost. Ne zadošča, da smo sentimentalno¹ ginjeni, ako vidimo svojega brata v potrebi in gospodarski in nrvni bedi (to je le trenutna, telesna razdražitev živcev), nasilne neenakosti se moramo vedno zavedati in v tej zavesti vedno delovati za enakost.

Enakost mora biti ne samo politična in socialna, marveč tudi verska. To pomenja, da zrušimo vse aristokratsko duhovništvo in cerkev kot politično naravno poleg in nad državo. Verstvo naravno združuje ljudi in spaja v celoto, toda to združenje ne sme biti politično, ne sme biti država v državi in nad državo — (zadošča nam država), — ampak prostovoljno nrvno in versko združenje.

Nobena uricielna cerkev nikakor ne odgovarja tem zahtevam. Najmanj rimska cerkev; tudi protestanstvo nam ne za-

¹ Aristokratizem, aristokratskost ali aristokratstvo = plemenitaštvo, mogočnost, visokost; otdod aristokratsčen.

² Absolutizem = ncomejena vlada, samovlada; otdod absolutist in absolutističen.

¹ Sentimentalnost = prevelika občutljivost, mehkočutnost; otdod sentimentalen.

došča, ker s svojo ortodoksno¹ dogmatiko in s svojo cerkveno hierarhijo² vzdržuje katoličanstvo, čeprav ga obenem pobija. „Proč od Rima“, ki se sedaj po pravici razlega po vsi Evropi, pomenja hkratu proč od ortodoksne protestantovstva.

Proč od uradnega krščanstva ne pomenja, da moramo opustiti, kar je v cerkvah dobrega, in ne pomenja, da moramo zavreči Jezusov nauk, kolikor ga moremo z znanstveno kritiko in razlago še dognati in ga očistiti od velikih mitičnih priveskov evangelijev in od napačnih razlag vseh cerkev. Kakor Jezus ni rušil zakona, ampak ga dopolnjeval, tako ne moremo zavreči navedene nauka Jezusovega, ker je dober, marveč ga moramo popolniti in dopolniti.

Med naprednimi bogoslovci je pred kratkim nastal literaren³ spor, ali se je mogel Jezus motiti. Jezus nam je sam rekel, kolikokrat na dan se more motiti in grešiti najpravičnejši človek. Jezusov nauk nam ne zadošča popolnoma. V besede evangelija se da sicer mnogo vložiti, toda to je brezuspešno početje; te razlage so za današnje verske potrebe, te potrebe odločujejo in nam dajejo nove in višje vzore—čemu torej pri vsem ta umetni ovinek preko evangelijev?

Kakor je Novi zakon nadkrilil Staro, tako skušamo mi nadkriljevati Novi zakon; samo da je korak od razodetega boga k nerazodetemu, od razode-

tega verstva k nerazodetemu mnogo težji.

Poleg že označenih razlik od nauk evangelija posebno še poudarjam, da nam ne zadošča nauk Jezusov o razodetju. Evangeliji podajajo mitični aristokratski vzor, čudežnega nadčloveškega dobrotnika v posameznih hudih slučajih, naš vzor je demokratični¹ previdni delavec in sodelavec. Jezus je bil velik mislec, krepek mislec; toda v njegovem nauku nimamo naravnost navodila za vedo in njen pomen za življenje posameznika in družbe. Takrat ravno vede ni bilo. Sploh ni bilo današnje omike in njenih mnogoštevilnih in važnih sestavin; zato tudi Jezus ne daje pouka o harmoničnem² izpopolnjevanju vseh duševnih sil. Cerkev, zlasti katoliška cerkev, je sledeč Jezusu pretiravala vrednost verstva in s to svojo enostranostjo oškodovala verski in kulturni razvoj. Verstvo je kulturna in prva centralna³ sila, ni pa edina sila. Ne zadošča nam Jezusov nauk o rodbinskem življenju in njegova asketična nagnjenja; ne zadošča nam tolažiti se s tem, da bi dajali cesarju, kar je cesarjevega, ako hočemo v resnici dajati bogu, kar je božjega—vest nam časih velevala, naj ne poslušamo posvetnih in duhovskih gosposk. Jezus je veroval, da bomo imeli vedno med seboj reveže, mi si prizadevamo, da bi revežev ne bilo; Jezusu je zadoščala filantropija,⁴

¹ Demokratičen = ljudski; demokracija = ljudska vlada.

² Harmoničen = skladen, složen, ubran, soglasen; harmonija = soglasje skladnost.

³ Centralen = osrednji (centrum = središče); centralna sila = sila, okoli katere se sučejo druge sile.

⁴ Filantropija = človekoljubje.

¹ Ortodoksen = pravoveren, stroge vere.

² Hierarhija = duhovska vlada; red, v katerem si sledi dostojanstva duhovnikov.

³ Literaren = književen, knjižen.

mi se potegujemo za socialne zakone in omejitev revščine; Jezus je zahteval od pobožnega človeka vero, mi ne verujemo več in ne moremo in nečemo

verovati, kajti izprevideli smo, da verovati v boga in bogu pomenja vedno verovati človeku, drugemu ali sebi.

(Konec prihodnjič.)

Aforizmi o ruski revoluciji.

„Bodočnost je v socializmu; on nosi kali novega življenja . . .“

Aleks. Herzen.

I.

Genij združuje dve nasprotji: anarhijo kot edino absolutno svobodo in absolutno tiranijo. Napoleon je zapovedal hladnokrvno: „— les aristocrats á la lanterne“; in vendar si je posadil ta sin revolucije sam imperatorno krono na glavo. Veliki car ruski Peter I. je odprl državo zapadni kulturi, francoskem brezverstvu, angleški demokraciji, nemškemu modroslovju; obenem pa je dal ostriči s silo ruskemu muhiku brado in odrezati plašč, — bil je oče absolutizma: z noge je udaril ob tla in Petrograd je moral zrasti iz močvirja kot večno znamenje absolutne volje genialnega duha . . . Nasprotja se dotikajo: brezmejnost, večni vzor svobodnih duš koraka roko v roki z nasiljem, ki tava v rekah človeške krvi . . . In zgodovina prizna ta večni zakon genialnosti, — Sv. Helena je danes božjipot pred genijem se klanjajočih narodov, kakor je to Heine prorokoval.

A genij je osamljen otok v morju stoletij. Solnce zahaja in sledi mu dolga noč: Sokrat izpije čašo strupa in človeštvo divja v blaznem plesu do Golgote; Kristus umré na križu in narodi

tavajo brez solnca skozi temo, katero razsvetlijo šele plameni Luthrovih kmet-skih puntov in Husova grmada. Dolga stoletja ločijo genij od genija . . . In tako puščajo ti duševni velikani svojo dedščino v slabih rokah.

Gorjé, ako oskrbuje dedščino genija surov pustolovec! Greh se maščuje krvavo in zgodovina ruskega absolutizma nam to dokazuje.

Priznajmo sans phrases: *Petrov absolutizem je bil kulturen, ker je stal v službi kulture.* A njegovi nasledniki so delali s tem neprecenljivim bogastvom kakor krščanski popi z Jezusovim krščanstvom. Ti so izluščili iz nauk nacarenskega puntarja edino-le forme in dogme; visoka pesen strašne človečanske tragedije, nasilje jim je ostalo sveto in princip: „Ljubite se med seboj!“ so iluminirali z inkvizicijskimi grmadami. Slično so postopali nasledniki Petra Velikega: to so bili kozaški poglavarji, korporali — analfabetje in babje furije, — *le kruto nasilje jim je ostalo od življenskega dela Petrovega.* Pest je zopet triumfirala nad duhom! Dá, priznajmo sans phrases: *Petrova desetletja naj bi bila stoletja in Rusija bi imela danes drugačno obličje . . .*

A nasilje v roki genija in nasilje barskega kozaka sta dve različni cvetlici.

Tako se je razvila bestija absolutnega carizma.

*

... Mirno leži tiger v solnčnatem pesku puščave. Tvoje po lepoti hrepeneče oko občuduje mojstrsko spojene barve tega veličastnega vladarskega trupla, — njegovo moč, ki imponira v svoji naravni nagoti ... A bestialnost tigra ne tiči v teh barvah, ampak v krempljih, v zobéh, ki so raztrgali že toliko bitij ... Čitaj sibirskie statistike in pozabil bodeš imperatorsko krasoto, ki omamlja duha muzikovega, kakor omamlja vatikanska mitra vernega katoličana. Zlata forma dviga fantazijo in v človeški naturi tiči sužnost, moliti hočemo pred bogom, akoravno ga ni našla astronomija, nogo poljubujemo papežu, akoravno je to le sivolas starček, na trebuhu ležimo pred carjem, akoravno razmesari bomba tudi to kakor vsako drugo truplo. Vajeni smo beraške koče in zlata palača vzbuja našo fantazijo, da ne čutimo: da kremplji ostanejo vedno morilno orodje ...

In kremplji ruskega carizma ne prizanašajo nikomur. Ko so vrgli *Maksima Gorkega* v ječo, je zašumelo po evropskem časopisju. In vendar ne bi carizem storil nič novega, ko bi podaril Gorkemu mesto lovorik — vislice. Pred 80 leti že je umrl pesnik *Rilejev* na vislicah. In l. 1849. je pričel svoj križev pot po Sibiriji najvzvišenejši genij ruski, *Dostojevski* ... ah dá, v morilcu je našel *Dostojevski* svetlo iskro človečanstva, *Raskolnikov* je padel na

kolena pred mirnimi nauki evangelija, katere mu je čitala navadna prostitutka ... A carizem ima tigersko srce in človečanstvo mu je tuj pojem. To je razumel pisatelj *Mihajlov*, ko je nastopil l. 1861. svojo 12 letno sibirsko kazen, ker je izdal „manifest za mladino“. In leto pozneje mu je sledil genialni *Černičevski*, nesmrtni duh, katerega delo bode živelo, ko se bodo poznejši rodovi spominjali carizma le približno tako, kakor se mi spominjamo španske inkvizicije ... Bestija carizma ubija nepremišljeno — vsak udarec mrlič.

Pravijo, da nam *Tolstoj* dokazuje nasprotno. Kdo bi poznal strastnejšega obtožitelja carizma kot je *Tolstoj* in vendar živi starček še vedno v svoji Jasnaji Poljani?! Ali imponira carju res ta visoki krščanski duh, ki čita mirno ob kmetski mizi v bibliji svete ljubezni? ... Čital sem svoje dni v „Soc. Monatshefte“¹ imenitno študijo o Tolstovih spisih. In avtor te študije pravi: *Tolstoj je postal velemoč, predno je slutila bestija njegovo nevarnost*. Zdaj je *Tolstoj* pogumen krotilec zveri in z bičem premaguje krvoločnega tigra. Morda pride trenutek, ko zdinja stara tigerska kri, in ponosni krotilce bo obležal razmesarjen na tleh ...

A nazaj k stvari! V *zverinskem instinktu* je ostalo *ruskim carjem* iz *od življenskega dela Petra Velikega* le *nasilje*. In nasilje je rodilo odpor.

¹ „Soc. Monatshefte“ l. 1900.

(Nadaljevanje prihodnjič.)

Pregled.

Politika.

Središče naše državne politike so sedaj *ogrske* razmere. Da se reši ogrska kriza, se je napotil vladar v Budimpešto, kjer je zaslišaval razne političarje. Politični barometer je časih kazal lepo, časih zopet padal. Kaj določnega se še ni ukrenilo.

Vladnim krogom se je posrečilo, da so v *avstrijski* gosposki zbornici preprečili razpravo o avstrijsko-ogrski krizi. . . . Imeti morajo najbrže slabo vest vsled dejanj, ki so jih sklenili v svojem *chambre separée*. Samo eden govornik, knez Auersperg, se je dotaknil vprašanja, toda govoril je, da kar najbolj možno mirno in ponižno, le v svojem imenu. Nihče drugi si ni upal ziniti besedice, ker tako se je glasilo povelje od zgoraj: Noli me tangere! (Ne dotikaj se me!). To načelo je tudi izrazil domobrambovski minister grof Welsersheimb (sedaj je odstopil) z zaključnim stavkom svojega govora: Bog ohrani, Bog obvari nam cesarja!

V državnem zboru se je pa vendar o predmetu razpravljalo. Vodja nemško-nacionalne stranke dr. Derschatta je stavil predlog, da se izvoli odsek 48 članov, ki se naj peča z avstrijsko-ogrskim razmerjem. Pri obravnavi tega predloga se je poudarjalo (dr. Lecher), da se je doslej nagodba med Avstrijo in Ogrskim sklepala tako, kakor bi bila nekakšen *privatissimum*, nekakšna zasebna stvar med krono in Ogrji. Nas ni živ krst nič vprašal, marveč so nas, ko je bilo vse dogovorjeno in sklenjeno, postavili naravnost pred *fait accompli*, pred gotov

fakt, sedaj pa: Plavaj ali utoni! In mi smo od leta 1867., ko se je sklenil sedanji dualizem brez nas, pa doslej vedno plavali na svojo škodo. Brezobzirno in stvarno je govoril zlasti dr. Ellenbogen. Ako misli zbornica resno s predlogom, ni treba iskati nikakšnih ovinkov, ampak povedati si zgodovinsko resnico iz oči v oči. Vse dosedanje nagodbe, ves dualizem ni drugega nego delo dinastične politike, ko hoče za samostojnost se bojujoče Ogre pridobiti zase na stroške totranskih narodov. Obe državi naj se osamosvojita, s samostojnostjo Ogrskega pojde roko v roki tudi razvoj nemadarskih narodnosti. Kar imajo vladajoči krogi za pogoj velesile, skupna armada in gospodarska skupnost, to ravno v sedanjem položaju in pri sedanji uravnavi ovira monarhijo, da se ne more svobodno razvijati in tekrovati z drugimi državami, kaj šele prekašati jih. Dr. Šusteršič tudi zahteva ali zvezo z enakimi pravicami in dolžnostmi ali pa ločitev. Moške so te besede, ko ne bi prihajale od slovenskih klerikalcev. Ko pride prilika pokazati ljudsko stališče nasproti enemu izmed naših najhujših škodljivcev: nasproti militarizmu, zaradi katerega se ravno glavno vzdržuje sedanji dualizem, tedaj poznajo slovenski klerikalci oziroma na zgoraj, da dobe za to cesarjevo *zahvalo*, da si vojaški krogi sami priznavajo, kakor je „Slovenec“ poročal, da bi Jugoslovane polit. položaj bolj upravičeval glasovati proti vojaškim zahtevam! In takšni možje naj bi odločno in dosledno branili pravice totranskih narodov? To bi bilo naivno,

kaj takega o njih misliti in pričakovati. Klerikalci so pristaši kakor duševnega tako telesnega nasilja. O tem pričata zgodovina in vsakdanja izkušnja. Telesno nasilje se zrcali dandanes zlasti v modernem militarizmu. Militarizem pa je zopet dandanašnji glavna opora dinastične politike. Kakor hitro bi postali klerikalci nezvesti tej svoji tradiciji, postali bi nezvesti samemu sebi, to je: prenehali bi biti klerikalci.

Kakšno stališče ima avstrijska vlada nasproti ogrskim razmeram? Nobenega trdnega, odločnega in jasnega programa. Omahuje od slučaja do slučaja, visoko leta, a nizko pada. Ministerski predsednik baron Gautsch je sicer zatrjeval, da hoče braniti avstrijske koristi v soglasju s parlamentom, toda v odločilnem trenutku bo izpolnil voljo svojega gospoda, ki ga redi in živi. Pri nas vlada pravzaprav prikrit absolutizem, nimamo zavedne ustavne vlade, zato izgubljammo z Ogri bitko za bitko. Prvo sredstvo, ki nas more ozdraviti, bi bil krepek parlament, izvoljen na podlagi splošne in enake volilne pravice. Tako ljudsko zastopstvo bi nam moglo potem ustvariti demokratično, na federaciji narodnosti slonečo ustavo, ki bi odgovarjala dejanskim potrebam nove dobe. To bi bila rešitev državne krize, ki nas sedaj tlači k tlom kulturno in gospodarsko, politično in narodnostno. Ali bo še dolgo ta klic glas vpijočega v puščavi?

Škof ljubljanski je sestavil in razposlal knjižico „Ali Boga Stvarnika res ni treba?“ — Z njo hoče izpodbijati opravičenost in nujnost mladostnega pokreta zadnjih let na Slovenskem. Tega pa ne bo izpodbil, ker ima pokret živ-

ljensko moč: moral je priti, razmere so ga dale, in ker je tu, ga ne bo zatrl nihče več. Gre se pri tem osobito zato, da se otresemo duševnega jerobstva klerikalnega. Tu ni treba naglašati nobenih strankarsko-političnih nijans, ki poganjajo svoje kalí iz tega pokreta; kajti nasprotnik je samo eden. Pernerstorfer je pravil 19. marca ob ustanovitvi društva Freie Schule na Dunaju: Es ist der Moment gekommen, wo man nicht jeden examiniert, wo er geboren ist, was er gesagt, woher er kommt, sondern wo man nur sagt: *Hau' nur kräftig zu!* — Značilno za škofoskega literata in kolporterja je pa, da se je že prepričal, da je bolje pisati knjige, nego jih — sežigati. In to je nevarno.

Gospodarstvo.

Mnogo se piše o gospodarski osamosvoji slovenskega ljudstva, o skupnem gospodarskem delu na Slovenskem, o podjetnosti, o industrializaciji itd. Glasovi so pro in contra. In sicer so to glasovi veččakov in diletantov v nacionalni ekonomiji. Prevladujejo poslednji. Zato pa ti časnikarski pogovori ne bodo privedli do pravega rezultata.

Slovenecm nedostaje gospodarske šole. V tem dejstvu tiče poglavitni vzroki, da smo tako nepodjetni, oprezni in vendar neprevidni, sploh da smo gospodarski tako slabi in nesamostojni. Kadar bo v Slovencih več gospodarskega duha, boljšega umevanja gospodarskih razmer, potem se smemo nadejati večjih uspehov od sličnih diskusij. Vendar jih pozdravljamo tudi zdaj, ker nam svedočijo o naraščajočem zanimanju za gospodarski položaj celokupnosti.

Slovenstvo je gospodarski jako nezrelo. Slovenec je doslej navadno agrikulturen človek. Niti do pravega delavskega sloja se ni še povzpел. Kjer imamo delavce, so isti večinoma še posestniki zemljišč. Skoro nikjer ni proletarcev. Proletarske mase še ni. Niti tako visoko se niso dvignili naši „delavci“, da bi se mogli boriti za mezdo, kadar se spuščajo v boj s svojim podjetnikom; bore se le za tisti priboljšek, ki ga jim tovarna daje in ki niti mezda ni, tako je zanikaren; poljedelstvo tvori tem delavcem poglavitni preživitek. In naravno: kjer ni proletariata, ondi ni industrije, ondi ni razvitega gospodarskega življenja, ampak životarjenje . . .

Nadaljnji dokaz te gospodarske nezrelosti Slovenstva je zadrugiško gibanje. Če bi bili snovateli in propagatorji tega gibanja pri nas na višini časa; če bi bili proučevali v vsakem slučaju, je-li so dani pogoji za oživitvorenje zadruga; če bi bili izročali vodstvo takih gospodarskih organizmov pravim rokam, — bi se ne rušila sedaj vsa ta organizacija na kup. Ne prihaja nam na mizel, le količkaj se dotikati osebne poštenosti voditeljev te celotne organizacije ali posameznih organizmov; toda ne moremo si kaj, da ne bi klerikalnim krogom očitali lahkomišelnosti pri snovanju in izzidavanju slovenske gospodarske organizacije. Če nič drugega ne, pomisleke bi jim bilo moralo vzbujati že a priori dejstvo, da ni bilo tu sposobnih ljudi, kateri bi omogočali redno poslovanje zadrug! In uverjeni smo, da je bilo nepremišljeno poslovanje naglavni vzrok, ki je pokopal že toliko zadrug in jih še pokoplje. Vsled tega prihaja seveda tudi lepa zadrugi-

ška ideja ob kredit in zaupanje. Ker pa ima ta misel v sebi še mnogo plovitega za naše gospodarske razmere, je ne smemo odbiti kot nepraktično; kajti slovenski klerikalci so jo hoteli izrabiti nepraktično — v svoje reakcionarne namene. Novim propagatorjem: bo sedanji polom — posledica gospodarske nezrelosti — le provzročil več dela, pa tudi več previdnosti, vztrajnosti in praktičnosti. Delo bo potem pač solidnejše. Zlasti pa bo treba paziti, da se ne ponovi pri nas napaka, katero so narodnogospodarski listi konstatirali v Nemčiji za l. 1904., napaka, da je ondi veliko večje stremljenje po *politični* organizaciji in agitaciji nego po gospodarski samopomoči. (Cf. Conrad, Jahrb. f. Nat. u. Stat. 1905. prosinčev zvezek.)

Notranje avstro-ogrske politično razmerje ima svoje gospodarske nasledke. Osobito se to čuti, odkar je po zadnjih volitvah ogrska opozicija, posebej Kossuthova stranka, dosegla tako moč. Kossuth je izjavil pred kraljem, da njegova stranka zahteva *gospodarsko samostalnost Ogrske*, t. j. carinsko ločitev. In kralj je odgovoril, da temu zahtevku ne stavi nobenih ovir. Ta zahteva je na Ogrskem v istini jako popularna, na dnevnem redu. Ogrska zveza tovarnarjev je proglasila, da stoji trdno na stališču samostojnega carinskega ozemlja; izvolila je odbor, ki mu je naročila, naj temeljito prouči vsa vprašanja, ki se tega tičejo, in izvrši vse potrebne priprave za elaborat o institucijah, ki bi jih bilo treba oživitvoreniti v momentu ločitve. In odlični ogrski političar Pavel Sándor, poslanec in predsednik zveze ogrskih trgovcev, že izdeluje osnovo, kako naj se izvrši

ločitev, in zatrjuje, da se to zgodi v dvanajstih letih. In ni dvoma o tem. Zato je čisto umevno, da se vsi gospodarski krogi obeh državnih polovic intenzivno pečajo s to možnostjo: hrvaški industrialci so se oglasili — in njihov glas je tu važen, ker Hrvatska zapira Ogrski prosto pot do morja! — dunajski in češki industrialci tudi. Na Slovenskem je vse tiho v tem oziru, — kar nam je zopet dokaz gospodarske nezrelosti, nevednosti in brezpomembnosti Slovenstva.

Kakšni so bili *vzajemni trgovinski odnošaji* Avstrije in Ogrske l. 1904.?

Naš izvoz na Ogrsko

1903.	1904.	1. 1904. več ozir. manj kot l. 1903.
903·21 milj. K	949·49 milj. K	+ 46·28 milj. K

uvoz iz Ogrske

944·98 milj. K	982·98 milj. K	+ 38·00 milj. K
41·77 milj. K	33·49 milj. K	— 8·28 milj. K

V Avstriji se začenja polagoma *nova trgovinsko-politična doba*. Sklepajo se nove trgovinske pogodbe. Avstrija je doslej sklenila dve: z Italijo in Nemčijo. Za 15. februarja je pa odpovedala pogodbe Srbiji, Rusiji in Belgiji. V nemškem državnem zboru je kancelar Bülow predložil že 1. februarja kar sedem novih trg. pogodb: z Italijo, Belgijo, Rusijo, Rumunsko, Švico, Srbijo in Avstrijo. Naša pogodba bi veljala od 15. februarja 1906. pa do konca 1917. Splošno mnenje je, da je v ti pogodbi zmagala zopet Nemčija skoro na celi črti glede agrarnih in tem sorodnih postavk. Sprejšeno pogodbo se je posebno pospeševala nemška industrija na škodo avstrijske, nova pogodba pa bo ščitila zlasti nemško agrarstvo, zopet ne v prid avstrijskemu!

Slovenski klerikalci mnogo govore in pišejo, kako slaba je bila *letina* v

Avstriji minolega leta. Provročila jo je baje velika suša poleti. Poljedelsko ministerstvo je sedaj objavilo poročilo, kjer dokazuje s številkami, da to javkanje ni opravičeno, da ni bilo nobene katastrofe za kmeta. To je istina! V naši drž. polovici se je lani pšenice pridelalo za 2 milj. q več nego predlanskem. Rži je bilo za 4·4 milj. q, ječmena pa za 0·5 milj. q več, nego znaša povprečno pridelek za desetletje. V karpatskih deželah in v Dol. Avstriji je bila pa letina bogata. Ovsu in koruze se je res pridelalo manj, nego povprečno v zadnjem desetletju, vendar ni mogoče govoriti o katastrofalnih posledicah. Naši klerikalci so i tu demagogi!

Nekoč so na vzhodu, zlasti v *balkanskih deželah*, trgovino imeli v oblasti skoro izključno Angleži. Njim so se družili trgovci iz Nemčije, Avstrije in Italije. Zdaj prihaja na vrsto Francija, odkar se je *Bulgarska* osvobodila od turškega jarma in zedinila z vzhodno Rumelijo. Francoska diplomacija izpodriva vpliv nemške in angleške trgovine. Vzglede Bulgarske vpliva že na *Srbijo*. Tudi ta daje prednost francoski industriji pred nemškimi produkti. To se kaže zlasti pri naročilih za vojaške potrebščine. Nekateri listi vsled tega že sanjajo o gospodarski solidarnosti romansko-slovanski . . . Pač le zato, ker je Rusija slučajno zvezana s Francijo!

Po podatkih belgijskega konzula v Zofiji je na Bulgarskem 546.000 ljudi, ki se pečajo s poljedelstvom. Le 40.000 jih porablja moderne pluge pri obdelovanju zemlje. Večinoma rabijo še leseni plug stare konstrukcije. Uprava poljedelske banke v Zofiji je sklenila za 500.000 levov nakupiti modernega orodja

za obdelovanje zemlje. Pod ugodnimi pogoji preide to orodje v narodovo posest, da izboljša način gospodarstva.

Svetovna poljedelska organizacija. Misel, ki jo je izprožil laški kralj V. Emanuel. Osnovel bi se naj zato mednarodni zavod, s sedežem v Rimu. Ta zavod bi proučeval poljedelske razmere po vsem svetu, poročal o kvaliteti in kvantiteti letin, razmišljal o olajševanju produkcije, skrbel za dobre cene in naglo trgovino ter natančno označevanje cen... Laški kralj je imel idejo... avstrijski cesar mu je radi tega brzojavno čestital...

D.

Socializem.

Zadnji čas se je avstrijska socialistična javnost pečala z akcijo dunajskih delavcev, ki so začeli trumoma izstopati iz katoliške cerkve in prestopati k protestantizmu in starokatoličanstvu. To se je godilo vsled tega, ker so klerikalci, napadajoči šolstvo, krute delavske politične pravice itd. proti socialističnemu delavstvu izrabljali vero in cerkev. Akcija za izstop, odnosno tudi prestop, ni bila strankarsko podjetje. To je gotovo. Sličen slučaj smo imeli pred leti tudi na Slovenskem. Na *Jesenicah* so se začeli delavci organizirati na soc. demokratiški podlagi. Klerikalci so začeli koj spočetka napadati voditelje tega mladega gibanja, in razne verske in duhovniške šikane so posameznike pripravile do tega, da so naznanili svoj izstop iz katoliške cerkve ter prestopili k protestantizmu. Konec je bil tak, da je komaj spočeta organizacija propadla. Propadla glavno vsled tega, ker je delavstvo v tem videlo ne-

pravilnost. Mnogi so smatrali ta korak, popolnoma neopravičeno, kot cilj in težnjo socialne demokracije. Tudi med nemškimi delavci je nastala vsled omenjenega koraka dunajskih delavcev precej živahna debata. Na strankarskem zboru nižjeavstrijske socialne demokracije, ki se je pričel 25. marca t. l., se je ta debata zaključila s tem, da je zbor enoglasno odobril korak dunajskih delavcev ter proglasil ta izstop za zadevo posameznika, s katero stranka nima ničesar opraviti. Kljub temu pa smo mnenja, da se je treba socialni demokraciji držati gesla, da stranka sama neče reševati verskih problemov, temveč le gospodarska, politična in kulturna vprašanja. To tembolj, ker uradni izstop iz ene cerkve in prestop v drugo nima nobenega odločujočega pomena za stranko samo, dočim je vsako direktno poseganje v verske zadeve le v prid klerikalcem, s čimer pa nikakor še ni rečeno, da bi moral biti moderni človek glede verstva indiferenten. Eno pa je resnično: Socialni in socialistični ljudje že davno niso več v cerkvi. To je glavno. Ne matrika, forma, temveč duh je odločilen.

Da je cerkev, in sicer vsaka, nasprotna resničnim socialnim in demokratičnim uredbam, to dokazuje danes predvsem Rusija, kjer se je cerkev docela upregla v voz carja, pod katerega žezlom se ljudi ubija in mori. V Rusiji je cerkev glavna opora sedanjega krvoločnega sistema, ki zahteva, da se ubija nedolžne državljane. To je očitno. Pa tudi drugje vidimo enake primere. V *Italiji* nastopa cerkev za iz cerkve izobčeni prestol proti demokraciji, v *Franciji* proti ljudski vladi, na *Nemškem* in v *Avstriji*

za militarizem in marinizem, na *Ogrskem* za pomadjarjenje nemadjarških narodov. Tudi na *Slovenskem* so klerikalci, ki pravijo, da so demokratje in pravi ljudski zastopniki, glasovali za vojno in militarizem, za kar so prejeli cesarjevo zahvalo. Militarizem in ljudske koristi!

Povodom *ruske revolucije* so bili v vseh večjih mestih Evrope protestni shodi proti krvavemu klanju ruskega carizma. Mednarodni parlamentarni birô v Haagu je pozval socialno demokracijo v vseh parlamentih, kjer ima ista svoje zastopnike, k enotnemu nastopu proti krvoločnostim na Ruskem. Nemška socialna demokracija je dala za žrtve ob cestnih nemirih 10.000 mark. V Italiji je bilo mnogo protestnih shodov; v Rimu je prišlo vsled tega celo do krvavih spopadov s policijo. Francoski delavci so pričeli takoj zbirati denar za svoje nesrečne ruske tovariše. Istotako v Avstriji, v Švici. Celó na Španskem, v Madridu in Bilbau, so se vršili veliki protestni shodi ter se je sklenilo nabirati podpore za ruske delavce in rusko revolucijo.

Nabrežinska stavka traja še vedno in vedno gotoveje postaja, da bo zmaga na strani delavstva, ki vztraja v stavki že celo zimo. Ta stavka ni le velikega pomena za socialno demokracijo na jugu, temveč ima sedaj tudi še drug pomen. Vsled te stavke so segli delavci po *ideji samopomoči* ter kupili od kapitalista kamnolom, vreden nad 300.000 K. Ustanovili so *produktivno zadrugo*, ki je v tej velikosti menda edina na Slovenskem. Kakor vemo, je stvar docela reelna, ker so delavcem priskočili na

pomoč veččaki. Tako ni le prešlo industrijsko podjetje iz tujih v domače roke, temveč tudi v roke onim, ki imajo pravico do njega kot pravi in edini proizvajalci-delavcem. Stavkujočim klesarjem so se pridružili tudi kamnolomci in je solidarnost nabrežinskega delavstva vredna, da jo postavimo drugim slovenskim delavcem za vzor.

Bilanci idrijskega in zagorskega občnega konsumnega društva izkazuje mnogo dobička, kar znova potrjuje vero v realnost teh dveh društev.

Prvi strankarski shod pruske socialne demokracije se je vršil od 28. do 31. decembra m. l. Obravnavale so se te le točke: 1.) Načrt stanovanjskega zakona; 2.) O pruskem šolstvu; 3.) Zakonski načrt o kršenju pogodbe poljedelskih delavcev; 4.) Deželni volilni red. Zbor je bil nepričakovano stvaren in pomeni v življenju nemške socialne demokracije korak k novim uspehom.

Španska socialna demokracija je žela l. 1904. lepih uspehov. V Andaluziji in Kastiliji je pridobila stranka vsled velike propagande 40.000 članov, med katerimi je 35.000 poljedelskih delavcev. Stranka je pridno agitirala proti podraženju kruha. Organizacija španske socialistične mladine dobro uspeva; sedaj šteje 70 skupin s 3000 člani.

Tretji ogrski strokovni kongres se je vršil o božiču v Budapešti. Pričal je o napredku vkljub vladnim šikanam. V posebni resoluciji je zahteval posredovalnice za delo za strok. organizacije.

Stavka mizarjev v Berlinu je po 15 tedenskem boju končala z zmago delavcev.

Abditus.

